DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).16
УДК: 355.233.2:796:356.13(043.3)

Замрозевич-Шадріна С. Р.,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
https://orcid.org/0000-0003-0138-3587
Бугрій С. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту
Київського інституту Національної гвардії України, м. Київ,
https://orcid.org/0009-0007-8140-1322
Гіренко С. П.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора з освітньої та науково-дослідної діяльності навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків
https://orcid.org/0000-0002-4871-5481
Титович А. О.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри хореографії та спортивних дисциплін
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, м. Суми
https://orcid.org/0000-0002-4283-4105
Торяник Д. О.,
доктор філософії з державної безпеки,
доцент кафедри вогневої підготовки факультету логістики Національної академії
Національної гвардії України, м. Харків
https://orcid.org/0000-0002-7935-9563
Самсонова Г. С.,
співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Національної гвардії України, м. Харків
https://orcid.org/0000-0002-1389-0589

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ-ПОЧАТКІВЦІВ ВВНЗ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

У статті розглядається проблема формування готовності початкуючих викладачів (офіцерів) вищих військових навчальних закладів, які викладають дисципліни блоку «бойової підготовки», до професійної діяльності. Автори акцентують увагу на важливості використання засобів спеціальної фізичної підготовки як складової професійного становлення військових викладачів.

Метою дослідження є визначення сутності та структури готовності початкуючих викладачів до виконання педагогічних і навчально-тренувальних завдань у рамках бойової підготовки. У статті розкриваються теоретичні аспекти поняття «готовність особистості до професійної діяльності» та його складові: мотиваційна, когнітивна, практична, психологічна та фізична готовність.

Методологічною основою дослідження є системний підхід, що дозволяє розглядати готовність як цілісну багатокомпонентну систему, яка залежить від специфіки бойової підготовки та умов навчання у вищих військових навчальних закладах.

У результаті дослідження обґрунтовано важливість інтеграції спеціальної фізичної підготовки у систему професійного розвитку викладачів-початківців. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення програм професійної підготовки початкуючих викладачів вищих військових навчальних закладів, а також для розробки практичних рекомендацій щодо ефективної організації бойової підготовки майбутніх офіцерів.

Ключові слова: *бойова підготовка, викладачі, готовність, засоби, особистісний розвиток, офіцери, професійна діяльність, спеціальна фізична підготовка, структура, сутність*

Zamrozevych-Shadrina S. R., Buhrii S. V., Girenko S. P., Tytovych A. O., Torianyk D. O., Samsonova H. S. Essential Characteristics of the Organization of the Personal development System for novice teachers of Higher Military Educational Institutions in today's realities. *The professional development of novice teachers of Higher Military Educational Institutions in today's realities is an important practical task. In today's world, the success of the Education System depends on the preparation of teachers to work in dynamic (extremal) environments.*

The article considers the problem of forming the readiness of novice teachers (Officers) of Higher Military Educational Institutions who teach disciplines of the «Combat Training» block for professional activity. The authors emphasize the importance of using Special Physical Training as a component of the Professional Development of Military Instructors.

The Purpose of the study is to determine the nature and structure of the readiness of novice teachers to perform Pedagogical and Educational and Training tasks within the framework of Combat Training. The article reveals the Theoretical aspects of the Concept of «Personal Readiness for Professional Activity» and its components: motivational, cognitive, practical, psychological and physical readiness.

The Methodological Basis of the study is a systemic approach, which allows us to consider readiness as a holistic multi-component System that depends on the Specifics of Combat Training and Training conditions in Higher Military Educational Institutions.

As a Result of Theoretical Research, the importance of integrating Special Physical Training into the Professional Development System of novice teachers has been substantiated. The Results obtained can be used to improve Professional Training Programs for beginning teachers of Higher Military Educational Institutions, as well as to develop practical recommendations for the effective organization of Combat Training for Future Officers (Servicemen).

Keywords: *Combat Training, University teachers, readiness, means, Personal Development, Officers, Professional Activity, Special Physical Training, structure, essence*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні реалії, пов'язані зі складною геополітичною ситуацією та викликами безпеки, висувають високі вимоги до підготовки офіцерів, які здійснюють педагогічну діяльність у вищих військових навчальних закладах інституцій сектору безпеки і оборони України. Аналізуючи динаміку воєнного стану в країні доцільно констатувати, що саме викладачі дисциплін блоку «бойової підготовки» відіграють домінуючу роль у підготовці висококваліфікованих кадрів для потреб інституцій сектору безпеки і оборони України (СБОУ). Необхідно підкреслити, що ефективність підготовки майбутніх офіцерів значною мірою залежить від готовності самих викладачів (офіцерів) до професійної діяльності.

Готовність початкуючих викладачів до професійної діяльності включає у себе достатньо широкий спектр характеристик, які формуються на основі їхніх знань, умінь навичок і бойового досвіду. Особливої уваги потребує спеціальна фізична підготовка, яка виступає не лише необхідною умовою професійної придатності, але й важливим засобом формування психологічної стійкості, витривалості та здатності до керівництва навчально-бойовими підрозділами.

Дослідження виконано згідно плану ініціативної науково-дослідної роботи на тему «Professional development (High School)» (шифр «PDHSc»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідно-аналітичної роботи увагу привернули наукові праці учених: О. Хацаюка [12], V. Bondarenko, I. Okhrimenko, I. Tverdokhvalova, K. Mannapova, K. Prontenko [14], С. Дякової, В. Геника, Ю. Кирильчук [7], О. Хацаюка, О. Д., Коломойця, В. Гогоця, В. Кузьменко, С. Олексієнка, С. Кислиці [13], у яких розкриваються актуальні питання організації системи професійної освіти майбутніх офіцерів інституцій СБОУ.

Не менш цікавими, виконаними на високому науково-методичному рівні є напрацювання учених: О. Гнидюка [6], M. Medvid, V. Dem'yanyshyn, I. Chernichenko, V. Honchar, V. Liutyi [15], І. Зеленого, А. Вороніна [8], А. Бондаренка, Д. Пікуса [3], у яких зосереджується увага на особливостях організації системи післядипломної освіти викладачів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) інституцій СБОУ.

Заслуговують уваги наукові праці: М. Саморока, В. Халєпа, Н. Височіної, О. Хацаюка, Р. Іванішина [11], O. Khatsaiuk, M. Medvid, B. Maksymchuk, O. Kurok, P. Dziuba [17], Р. Любчича [9], M. Medvid, O. Khatsaiuk, K. Sydorchenko, S. Vorok, A. Kernas, M. Borovyk [16], у яких визначаються ефективні програми (методики) організації системи фізичної та спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ.

Необхідно підкреслити, що попри значну кількість досліджень, присвячених загальній підготовці викладачів, питання сутності та структури готовності початкуючих офіцерів-викладачів блоку «бойової підготовки» залишається недостатньо розробленим. Зокрема, потребує уточнення роль засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки у процесі формування їхньої професійної компетентності. Це підкреслює актуальність та своєчасність обраного напряму наукової розвідки.

Мета статті. Головною метою дослідження є визначення сутності та структури готовності початкуючих викладачів (офіцерів) вищих військових навчальних закладів інституцій СБОУ блоку дисциплін «бойової підготовки» до професійної діяльності із акцентованим використанням засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки (на прикладі офіцерів Київського інституту Національної гвардії України та Національної академії Національної гвардії України).

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, порівняльний аналіз, системний підхід, метод моделювання, класифікація і типологізація, прогностичний метод, дедуктивний та індуктивний методи, герменевтичний підхід, контент-аналіз, метод теоретичного узагальнення.

Крім цього, в процесі дослідно-аналітичної роботи використано особистий досвід організації системи гармонійного та фізичного розвитку викладачів-початківців закладів вищої освіти (закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання інституцій СБОУ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність офіцерів-викладачів до професійної діяльності є інтегральною характеристикою особистості, яка включає сукупність знань, навичок, цінностей, мотивації та особистісних якостей, необхідних для виконання завдань за призначенням та підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів для потреб інституцій СБОУ. Враховуючи реалії сьогодення, основними предметами «бойової підготовки» представників інституцій СБОУ є: вогнева, тактична, домедична та фізична (спеціальна фізична) підготовка.

Розглянемо сутнісні характеристики готовності викладачів-початківців «блоку дисциплін бойової підготовки» до професійної діяльності в реаліях сьогодення. Відбір кандидатів на посади викладачів дисциплін блоку «бойової підготовки» у ВВНЗ здійснюється на основі низки критеріїв, які забезпечують відповідність фахівців встановленим відомчим вимогам. Необхідно підкреслити, що процес відбору є багатоступеневим і враховує як професійні, так і особистісні характеристики

кандидатів. Основними аспектами якісного відбору є: рівень освіти, наявність бойового (практичного) досвіду, рівень теоретичної та методичної підготовленості, рівень фізичної та спеціальної фізичної підготовленості, сформовані лідерські та педагогічні навички, психологічна стійкість та морально-етичні якості, наявність позитивних рекомендацій з попереднього місця служби, відповідність вимогам критеріям конкурсного відбору, тощо. Таким чином, відбір на посади викладачів дисциплін блоку «бойової підготовки» спрямований на формування команди висококваліфікованих професіоналів, які здатні ефективно здійснювати підготовку майбутніх офіцерів для потреб відповідної інституції СБОУ.

Необхідно виділити, що фізична підготовка військовослужбовців різних категорій інституцій СБОУ здійснюється відповідно до відомчих нормативно-правових документів, а у Національній гвардії України – відповідно до «Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України» [10].

Охарактеризуємо поняття «підготовка». У сучасній педагогіці поняття «підготовка» розглядається як багатогранний процес, спрямований на формування компетентностей, необхідних для виконання певної діяльності або досягнення поставлених цілей. Підготовка включає не лише накопичення знань, але й розвиток умінь, навичок, особистісних якостей і мотивації. Основними характеристиками поняття «підготовка» є цілеспрямованість та системність. Крім цього, у сучасних умовах фізичний та гармонійний розвиток викладачів-початківців дисциплін блоку «бойової підготовки» має надзвичайне значення, оскільки їх професійна діяльність вимагає не лише передачі знань і навичок, але й особистого прикладу для курсантів та курсанток. У ВВНЗ саме викладач формує основу для майбутніх офіцерів, які мають бути готовими до виконання завдань за призначенням в умовах значного психофізичного навантаження (екстремальних умовах службово-бойової діяльності).

Аналізуючи низку наукових праць учених: О. Хацаюка [12], M. Medvid, V. Dem'yanyshyn, I. Chernichenko, V. Honchar, V. Liutyi [15], O. Khatsaiuk, M. Medvid, B. Maksymchuk, O. Kurok, P. Dziuba [17], Р. Любчич [9] – доцільно констатувати, що «готовність особистості» – це інтегральна характеристика, яка відображає стан внутрішньої підготовленості індивіда до успішного виконання певної діяльності, досягнення поставлених цілей або вирішення задач в конкретних умовах. Це поєднання мотиваційних, когнітивних, емоційних, вольових і практичних компонентів, які забезпечують ефективність дій. Також готовність особистості формується під впливом виховання, освіти, життєвого досвіду і саморозвитку, що робить її важливим аспектом у багатьох сферах діяльності.

На сьогодні у педагогічній науці поняття «готовності» має багатокомпонентний характер і включає у себе: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, рефлексивний, психофізичний та соціальний компоненти. Необхідно виділити, що комплексне поєднання цих компонентів забезпечує всебічну підготовленість особистості до виконання діяльності на високому рівні, сприяє її адаптації до різних умов і формуванню професійної та особистісної самореалізації.

Готовність особистості до професійної діяльності є однією з ключових тем педагогіки та психології, оскільки саме вона визначає успішність людини в професійному середовищі. Цей аспект є багатогранним і досліджується через взаємозв'язок педагогічних, психологічних і соціальних факторів, які впливають на формування готовності. Актуальні питання дослідження «готовності особистості до професійної діяльності» висвітлені у наукових працях: Л. Виготського, А. Маркової, С. Рубінштейна, К. Платонова, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, Б. Ананьєва, Е. Зеєра, А. Деркача, В. Ядова та інших учених і практиків. Таким чином, дослідження готовності особистості до професійної діяльності дає змогу забезпечити гармонійний розвиток майбутніх професіоналів і сформувати їхню здатність відповідати викликам та реаліям сьогодення.

Необхідно відмітити, що сучасні педагогічні підходи, а також наукові концепції присвячені дослідженням проблематики «готовності особистості до професійної діяльності» гуртуються на наступних підходах:

1) компетентнісному (орієнтується на формуванні професійних компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності; підкреслює важливість інтеграції знань, умінь, навичок та особистісних якостей; приділяє увагу саморегуляції та здатності до безперервного професійного розвитку. Дослідники: Дж. Равен, Й. Пімпін, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Савченко та інш.);

2) акмеологічний підхід (зосереджується на досягненні особистістю найвищого рівня професійної майстерності; вивчає чинники та умови, що сприяють професійному і особистісному розвитку; акцентує увагу на самовдосконаленні, самореалізації та прагненні до «акме» – вершини професіоналізму. Дослідники: О. Моляко, Ю. Енгестрьом, В. Джеймс, К. Роджерс, Д. Голман та інш.);

3) психолого-педагогічний підхід (вивчає психологічні аспекти формування готовності до професійної діяльності (мотивація, цінності, професійна ідентичність); враховує вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості. Дослідники: Г. Костюк, В. Семиченко, І. Бех, С. Максименко, К. Роджерс, Дж. Дьюї, Ж. Піаже та інш.);

4) системний підхід (розглядає готовність як комплексну, багаторівневу систему, що включає когнітивний, емоційно-вольовий та поведінковий компоненти; акцентує увагу на взаємозв'язку між елементами цієї системи. Дослідники: В. Кремень, Н. Ничкало, І. Зязюн, С. Сисоєва, Л. фон Берталанфі, Т. Парсонс, Дж. Форрестер та інш.);

5) культурологічний підхід (враховує соціокультурний контекст професійної діяльності; підкреслює важливість формування професійної культури та етики. Дослідники: І. Зязюн, О. Кузьмінський, Н. Ничкало, К. Роджерс, Ж. Піаже, П. Бурдьє, Е. Дюркгейм та інш.);

6) діяльнісний підхід (зосереджується на практичному досвіді та набутті професійних навичок у процесі професійної діяльності; стимулює активність у професійному становленні через виконання конкретних завдань. Дослідники: П. Жане, Дж. Дьюї, О. Сухомлинська, І. Прокопенко, Т. Ткаченко, Л. Даниленко, Н. Бібік, І. Бех, Л. Лук'янова та інш.);

7) особистісно-орієнтований підхід (ставить у центр уваги унікальність кожної особистості; сприяє розкриттю індивідуального потенціалу, враховуючи здібності, інтереси та потреби особистості. Дослідники: К. Роджерс, А. Маслоу, Г. Гарднер, В. Кремень, О. Савченко, О. Кузьмінський та інш.).

Необхідно підкреслити, що кожен із цих підходів дає змогу комплексно дослідити проблему готовності особистості до професійної діяльності, враховуючи різноманітні аспекти її формування та розвитку.

Важливим є той факт, що професійна діяльність викладачів – початківців (офіцерів різних рангів інституцій СБОУ) блоку дисциплін «бойової підготовки» у порівнянні з іншими видами професійної діяльності має свої відмінності. Тому доцільно використовувати поняття «готовність викладачів початківців (офіцерів) до професійної діяльності». У розрізі теоретичного дослідження доцільно підкреслити, що низкою учених (О. Гнидюк О. [6], M. Medvid, V. Dem'yanyshyn, I. Chernichenko, V. Honchar, V. Liutyi, [15], І. Зелений, А. Воронін [8], А. Бондаренко, Д. Пікус [3]) звертається увага на фізичну готовність представників досліджуваної категорії до професійної діяльності, але не розкриваються необхідні засоби для її досягнення, що підкреслює актуальність обраного напряму наукової розвідки.

Аналізуючи наукові праці учених: О. Хацаюка [12], Р. Любчича [9], О. Бірюкова, А. Бутенка, В. Волянського, М. Супронюк, М. Делямби, Є. Шепеля [2], O. Khatsaiuk, M. Medvid, B. Maksymchuk, O. Kurok, P. Dziuba [17], беручи до уваги особистий досвід організації системи фізичної та спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців інституцій СБОУ (досвід бойових дій), доцільно констатувати, що трактування поняття «готовність викладачів початківців (офіцерів) до професійної діяльності» має враховувати наступні складники (див. табл. 1):

Таблиця 1

Трактування поняття «готовність викладачів-початківців (офіцерів) до професійної діяльності»

Провідні аспекти	Змістові характеристики
1) психологічний:	мотивація (наявність внутрішнього бажання і прагнення до викладацької діяльності, розуміння її значущості); емоційна стійкість (здатність до саморегуляції, подолання стресу, емоційного вигорання); професійна ідентичність (усвідомлення своєї ролі як викладача та офіцера, формування професійної самооцінки).
2) педагогічний:	методична готовність (знання та вміння планувати, організовувати та здійснювати навчальний процес із використанням сучасних технологій і методів); дидактичні компетенції (уміння адаптувати навчальний матеріал відповідно до рівня підготовки аудиторії); інтерактивність (здатність до ефективної комунікації та взаємодії з курсантами та курсантками).
3) соціальний:	взаємодія у колективі (уміння співпрацювати з колегами, адміністрацією та іншими соціальними партнерами); етична поведінка (дотримання професійної етики, повага до особистості кожного учасника навчального процесу); лідерські якості (здатність впливати на колектив, мотивувати до досягнення навчальних цілей).
4) когнітивний:	знання предмету (глибокі теоретичні знання зі своєї спеціальності); академічна ерудиція (обізнаність у суміжних наукових і педагогічних дисциплінах); критичне мислення (уміння аналізувати, синтезувати інформацію і приймати обґрунтовані рішення).
5) організаційно-управлінський:	організація навчального процесу (здатність ефективно планувати, координувати та управляти часом і ресурсами); вміння вирішувати конфлікти (підтримання дисципліни та справедливості у навчальній групі); інноваційність (здатність впроваджувати нові підходи, технології та стратегії в освітній процес).
6) військово-професійний:	військові компетенції (володіння професійними знаннями та навичками, пов'язаними із специфікою військової служби); патріотизм і моральні цінності (усвідомлення своєї ролі в забезпеченні безпеки та вихованні особового складу); педагогічна відповідальність (розуміння значення виховної роботи з курсантами (курсантками) та впливу на їхній професійний і моральний розвиток.
7) інноваційний:	готовність до змін (здатність адаптуватися до нових умов, вимог і викликів професійної діяльності); використання сучасних технологій (застосування цифрових інструментів, платформ і ресурсів для покращення навчального процесу).
8) ціннісно-етичний:	ціннісні орієнтації (усвідомлення важливості духовного і морального розвитку в професійній діяльності); приклад для наслідування (особиста поведінка викладача як еталон для курсантів і курсанток).

Отже, готовність викладачів-початківців (офіцерів) до професійної діяльності є багатовимірною категорією, яка охоплює як особистісні якості, так і професійні компетенції, що забезпечують успішну реалізацію завдань навчального, виховного та військового спрямування.

На підставі моніторингу наукових праць учених: І. Зязюна, С. Сисоєвої, Н. Ничкало, О. Дубасенюк, Т. Лактіонової, В. Радул, В. Шемчука, В. Ягупова доцільно сформулювати висновок, що готовність як компетенція є фундаментальною основою професійної діяльності початкуючого викладача ВВНЗ і забезпечує здатність успішно виконувати завдання за призначенням у різних умовах службово-бойової (навчальної) діяльності.

Крім цього, готовність як компетентність викладачів-офіцерів визначає їхню ефективність у забезпеченні високої якості вищої військової освіти, розвитку особистості майбутніх офіцерів і підготовки їх до професійної діяльності.

У свою чергу, педагогічний вплив є основою для формування готовності викладачів-початківців ВВНЗ до професійної діяльності. Він забезпечує їх адаптацію, професійне становлення, розвиток ключових компетентностей і

мотивацію до самовдосконалення. Успішний педагогічний вплив можливий за умови системного підходу, який охоплює мотиваційні, навчальні, соціальні, психолого-педагогічні та інноваційні аспекти (А. Бевз [1], Р. Ваврик [4], А. Войтович [5]).

Формування готовності особистості до професійної діяльності є предметом міждисциплінарного дослідження, яке враховує аспекти педагогіки, психології, соціології, економіки, філософії та інших наук. Комплексний підхід дозволяє врахувати інші фактори, що впливають на успішне володіння професією, та розробити ефективні методи підготовки фахівців у сучасному світі.

З огляду на вище викладене пропонуємо наступне визначення «готовність викладачів початківців (офіцерів) до професійної діяльності» (із акцентованим використанням засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки) – особистісне утворення, яке формується шляхом акцентованого педагогічного впливу на формування у викладачів-початківців (офіцерів) ВВНЗ блоку дисциплін «бойової підготовки» готовності до захисту України і визначає вимоги до професійних, психолого-педагогічних, фізичних та морально-етичних якостей особистості, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням та викладання дисциплін блоку «бойової підготовки», що включає:

- професійну компетентність у викладанні та організації навчально-виховного процесу, враховуючи специфіку вищої військової освіти;
- психолого-педагогічну готовність, що виражається в умінні ефективно взаємодіяти з курсантами та курсантками, враховувати їхні психологічні особливості та адаптувати сучасні педагогічні технології до потреб військової служби;
- фізичну готовність, що включає високий рівень фізичної та спеціальної фізичної підготовки, необхідний для виконання військово-професійних завдань у складних (екстремальних) умовах, а також здатність демонструвати фізичну витривалість, силу волі та здатність до самоконтролю;
- морально-етичну зрілість, сформовану на підґрунті високих життєвих моральних принципах, патріотизмі та відповідальності за виховання майбутніх офіцерів;
- мотиваційну стійкість та прагнення до самовдосконалення як у професійній діяльності, так і в особистому розвитку;
- інноваційний підхід, включаючи використання сучасних методів і засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки, що підтримують професійну активність та психологічну стійкість військовослужбовців різних категорій (вікових груп)».

Готовність викладачів-початківців (офіцерів) вищих військових навчальних закладів інституцій СБОУ до професійної діяльності є багатокомпонентним утворенням, яке включає в себе:

1) мотиваційну складову (наявність внутрішньої зацікавленості в освітній діяльності, розуміння її важливості та значущості для особистого розвитку і професійного становлення);

2) когнітивну складову (володіння теоретичними знаннями в галузі педагогіки, методики викладання, а також спеціальних військових дисциплін, у тому числі й – фізичної та спеціальної фізичної підготовки);

3) практичну складову (здатність застосовувати знання на практиці, організовувати навчальний процес, використовувати сучасні педагогічні технології та сучасні і ефективні методики фізичної підготовки);

4) комунікативну складову (уміння ефективно взаємодіяти з курсантами та курсантками, колегами та командуванням, формувати конструктивний педагогічний діалог);

5) емоційно-вольову складову (здатність контролювати емоції, підтримувати самодисципліну, стресостійкість та впевненість у своїх діях);

6) рефлексивну складову (здатність до аналізу власної діяльності, самокритики, пошуку шляхів для вдосконалення професійної майстерності.

7) етико-моральну складову (дотримання етичних норм, усвідомлення педагогічної відповідальності, формування морального прикладу для курсантів та курсанток).

Крім цього, зазначений вид готовності формується через поєднання професійної підготовки, самостійної роботи над собою, практичного досвіду та педагогічної взаємодії. Готовність викладачів-початківців вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), які викладають дисципліни блоку «бойової підготовки», є багатокомпонентною структурою, що об'єднує як загальні педагогічні аспекти, так і специфіку військово-професійної підготовки.

До спільних компонентів зазначеного виду «готовності» доцільно віднести:

- мотиваційно-цільовий компонент (усвідомлення важливості якісного навчання майбутніх офіцерів для забезпечення їхньої бойової готовності; прагнення досягти високих результатів у викладацькій діяльності; інтерес до розвитку професійних компетенцій);
- когнітивний компонент (знання теоретичних основ дисциплін блоку «бойової підготовки»; розуміння сучасних підходів до підготовки військовослужбовців; володіння методиками аналізу та оцінки бойової готовності підрозділів;
- операційно-діяльнісний компонент (здатність проводити практичні заняття (тренінги) з урахуванням специфіки бойової підготовки; навички організації навчань, тренувань та оцінки їх результатів; використання сучасних технологій, тренажерів та симуляцій у навчальному процесі);
- психологічний компонент (стійкість до стресових ситуацій та здатність діяти в умовах високої відповідальності; розвинуті вольові якості, такі як рішучість, витримка та здатність до швидкого прийняття рішень).

Перелічені вище компоненти формують базу для готовності викладачів досліджуваної категорії до професійної діяльності. Вони взаємопов'язані та забезпечують системний підхід до особистісного розвитку та якісної підготовки офіцерських кадрів для потреб інституцій сектору безпеки і оборони України.

Таким чином, поставлені перед нами завдання виконанні, а головну мету дослідження – досягнуто.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. На підставі проведеного теоретико-методологічного аналізу з даної проблематики визначено сутність та структуру готовності викладачів початківців (офіцерів) дисциплін блоку «бойової підготовки» ВВНЗ до професійної діяльності» (із акцентованим використанням засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки) – особистісне утворення, яке формується шляхом акцентованого педагогічного впливу на формування у представників досліджуваної категорії готовності до захисту України і визначає вимоги до професійних, психолого-педагогічних, фізичних та морально-етичних якостей особистості, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням та викладання дисциплін блоку «бойової підготовки», що включає:

- професійну компетентність у викладанні та організації навчально-виховного процесу, враховуючи специфіку вищої військової освіти;
- психолого-педагогічну готовність, що виражається в умінні ефективно взаємодіяти з курсантами та курсантками, враховувати їхні психологічні особливості та адаптувати сучасні педагогічні технології до потреб військової служби;
- фізичну готовність, що включає високий рівень фізичної та спеціальної фізичної підготовки, необхідний для виконання військово-професійних завдань у складних (екстремальних) умовах, а також здатність демонструвати фізичну витривалість, силу волі та здатність до самоконтролю;
- морально-етичну зрілість, сформовану на підґрунті високих життєвих моральних принципах, патріотизмі та відповідальності за виховання майбутніх офіцерів;
- мотиваційну стійкість та прагнення до самовдосконалення як у професійній діяльності, так і в особистому розвитку;
- інноваційний підхід, включаючи використання сучасних методів і засобів фізичної та спеціальної фізичної підготовки, що підтримують професійну активність та психологічну стійкість військовослужбовців різних категорій (вікових груп)», а також структуру такої готовності за: мотиваційно-цільовим, когнітивним, операційно-діяльнісним та психологічним компонентами.

Результати дослідження впроваджені у систему професійної підготовки викладачів-початківців: Київського інституту Національної гвардії України та Національної академії Національної гвардії України.

Перспективи подальших досліджень у обраному напрямі наукової розвідки передбачають визначення критеріїв, рівнів сформованості готовності початкуючих викладачів (офіцерів) вищих військових навчальних закладів інституцій СБОУ блоку дисциплін «бойової підготовки» до професійної діяльності із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Література

1. Бевз А.А. Психологічні умови подолання труднощів у педагогічній діяльності викладачем вищого військового навчального закладу: *автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09* / Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2005. 20 с.

2. Бірюков О.І., Бутенко А.Є., Волянський В.Г., Супронюк М.В., Делямба М.М., Шепель Є.В. Сутність та структура формування фізичної готовності майбутніх офіцерів в системі індивідуального фізичного тренування. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2023; 5(164): 38-43. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(164).08

3. Бондаренко А.П., Пікус Д.Л. Інтенсивна перепідготовка офіцерів запасу, що призвані за мобілізацією: досвід, виклики, перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023; 55: 7-17. DOI: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1979070

4. Ваврик Р.В. Розвиток професійної готовності викладачів загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах: *автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04* / Нац. акад. оборони України. Київ, 2005. 20 с.

5. Войтович А.І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу: *автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04* / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2007. 20 с.

6. Гнидюк О. Неперервна фізична підготовка офіцерів сектору безпеки і оборони України. *Педагогічні науки*. 2021; 2(25): 37-50. DOI: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/780/745

7. Дяков С., Геник В., Кирильчук Ю. Особливості формування та структура готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів розвідників. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023; 1: 122-129.

8. Зелений І.І., Воронін А.І. Концепція наукового саморозвитку офіцерів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022; 52: 95-102. DOI: https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.09

9. Любчич Р.І. Формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності в процесі професійної підготовки: *дис. … доктора філософії:* 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) / ХНПУ ім. Г. Сковороди. Харків, 2023. 424 с.

10. Мелешко А., Орленко І., Забродський С., Хацаюк О., Подрушняк В. Любчич Р., Бугрій С.. Зусько Б. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України (Зі змінами, внесеними наказами МВС від 22.07.2019 № 592, від 08.04.2024 № 227, від 28.10.2024 № 725) : Інструкція. 3-тє вид. (За заг. редакцією заслужених працівників фізичної культури і спорту України Олександра Мальцева та Сергія Лещені). Київ : ГУ НГУ, 2024. 267 с.

11. Саморок М.Г., Халєп В.В., Височіна Н.Л., Хацаюк О.В., Іванішин Р.О. Формування професійних компетентностей у правоохоронців МВС України підрозділів спеціального призначення до дій у гірських умовах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2020; 2(71): 208-215. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.39

12. Хацаюк О.В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019; 2(65): 144-155. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.26

13. Хацаюк, О. В., Коломоєць, О. Д., Гогоць, В. Д., Кузьменко, В. Л., Олексієнко, С. В., & Кислиця, С. М. (2023). Тактична підготовленість майбутніх офіцерів-правоохоронців до застосування заходів фізичного впливу (сили) в екстремальних умовах службово-бойової діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (8(168), 163-170. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).33

14. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Tverdokhvalova, I., Mannapova, K., & Prontenko, K. (2021). Formation of the Professionally Significant Skills and Competencies of Future Police Officers during Studying at Higher Educational Institutions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (3), 246-267. https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/320

15. Medvid, M., Dem'yanyshyn, V., Chernichenko, I., Honchar, V., Liutyi, V. (2021). The Development of Readiness for the Educational Activities in Teachers of Higher Military Educational Institutions. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 516, 416-422. https://doi.org/10.2991/assehr.k.210120.077

16. Medvid M., Khatsaiuk O., Sydorchenko K., Vorok S., Kernas A., & Borovyk M. Sports Pedagogy: Readiness of Cadets to Apply Physical Action in Different Conditions of Service Activity. *Sports Pedagogy: Readiness of Cadets to Apply Physical Action in Different Conditions of Service Activity*. 2024. № 16 (2) 1. С. 336-355. https://doi.org/10.18662/rrem/16.2/860

17. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (2), 457-475. https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431%20%20

References

1. Bevz A. A. (2005). Psykholohichni umovy podolannia trudnoshchiv u pedahohichnii diialnosti vykladachem vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Psychological conditions for overcoming difficulties in pedagogical activity by a teacher of a higher military educational institution]. Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04. Khmelnytskyi, Ukraine: Nats. akad. derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho [Ukrainian]

2. Biriukov O. I., Butenko A. Ie., Volianskyi V. H., Suproniuk M. V., Deliamba M. M., & Shepel Ye. V. (2023). Sutnist ta struktura formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv v systemi indyvidualnoho fizychnoho trenuvannia [The essence and structure of the formation of physical readiness of future officers in the system of individual physical training]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 15*. 5(164): 38-43. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(164).08 [Ukraine].

3. Bondarenko A. P., Pikus D. L. (2023). Intensyvna perepidhotovka ofitseriv zapasu, shcho pryzvani za mobilizatsiieiu: dosvid, vyklyky, perspektyvy [Intensive retraining of reserve officers called up for mobilization: experience, challenges, prospects]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 55: 7-17. https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1979070 [Ukraine].

4. Vavryk R. V. (2005). Rozvytok profesiinoi hotovnosti vykladachiv zahalnoviiskovykh dystsyplin do pedahohichnoi diialnosti u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Development of professional readiness of teachers of combined-arms disciplines for pedagogical activity in higher military educational institutions]. Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04. Kyiv: Nats. akad. oborony Ukrainy [Ukrainian].

5. Voitovych A. I. (2007). Formuvannia indyvidualnoho styliu pedahohichnoi diialnosti vykladacha vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Formation of an individual style of pedagogical activity of a teacher of a higher military educational institution]. Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.04. Khmelnytskyi: Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho [Ukrainian].

6. Hnydiuk O. (2021). Neperervna fizychna pidhotovka ofitseriv sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Continuous physical training of officers of the security and defense sector of Ukraine]. *Pedahohichni nauky*. 2(25): 37-50. https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/780/745 [Ukraine].

7. Diakov S., Henyk V., & Kyrylchuk Yu. (2023). Osoblyvosti formuvannia ta struktura hotovnosti do profesiinoi diialnosti maibutnikh ofitseriv rozvidnykiv [Features of the formation and structure of readiness for professional activity of future intelligence officers]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 1: 122-129. [Ukraine].

8. Zelenyi I. I., Voronin A. I. (2022). Kontseptsiia naukovoho samorozvytku ofitseriv [The concept of scientific self-development of officers]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 52: 95-102. https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.09 [Ukraine].

9. Liubchych R. I. (2023). Formuvannia fizychnoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do sluzhbovo-boiovoi diialnosti v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of physical readiness of future officers of the National Guard of Ukraine for service and combat activities in the process of professional training]. Extended abstract of Doctor of philosophy thesis: 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy). Kharkiv: KhNPU im. H. Skovorody [Ukrainian].

10.Meleshko A., Orlenko I., Zabrodskyi S., Khatsaiuk O., Podrushniak V. Liubchych R., Buhrii S., & Zusko B. (2024). Instruktsiia z orhanizatsii fizychnoi pidhotovky v Natsionalnii hvardii Ukrainy (Zi zminamy, vnesenymy nakazamy MVS vid 22.07.2019 № 592, vid 08.04.2024 № 227, vid 28.10.2024 № 725) [Instructions on the organization of physical training in the National Guard of Ukraine (As amended by orders of the Ministry of Internal Affairs dated 07/22/2019 No. 592, dated 04/08/2024 No. 227, dated 10/28/2024 No. 725)]. *GU NGU*. 3: 267. [Ukraine].

11.Samorok M. H., Khaliep V. V., Vysochina N. L., Khatsaiuk O. V., & Ivanishyn R. O. (2020). Formuvannia profesiinykh kompetentnostei u pravookhorontsiv MVS Ukrainy pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia do dii u hirskykh umovakh [Formation of professional competencies among law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of special forces units for

operations in mountain conditions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh*. 2(71): 208-215. https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.39 [Ukraine].

12.Khatsaiuk O. V. (2019). Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnikh ofitseriv NHU do vykonannia zavdan za pryznachenniam zasobamy spetsialnoi fizychnoi pidhotovky [The essence and structure of the readiness of future NGU officers to perform assigned tasks by means of special physical training]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh*. 2(65): 144-155. https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.26 [Ukraine].

13.Khatsaiuk O. V., Kolomoiets O. D., Hohots V. D., Kuzmenko V. L., Oleksiienko S. V., & Kyslytsia S. M. (2023). Taktychna pidhotovlenist maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do zastosuvannia zakhodiv fizychnoho vplyvu (syly) v ekstremalnykh umovakh sluzhbovo-boiovoi diialnosti [Tactical readiness of future law enforcement officers to use physical force in extreme conditions of service and combat activities]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 15*. 8(168): 163-170. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).33 [Ukraine].

14. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Tverdokhvalova, I., Mannapova, K., & Prontenko, K. (2021). Formation of the Professionally Significant Skills and Competencies of Future Police Officers during Studying at Higher Educational Institutions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (3), 246-267. https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/320

15. Medvid, M., Dem'yanyshyn, V., Chernichenko, I., Honchar, V., Liutyi, V. The Development of Readiness for the Educational Activities in Teachers of Higher Military Educational Institutions. Proceedings of the 2020 3rd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2020), Advances in Social Science, Education and Humanities Research. 2021. Volume 516, pp. 416–422. DOI: https://doi.org/10.2991/assehr.k.210120.077 [France].

16. Medvid, M., Khatsaiuk, O., Sydorchenko, K., Vorok, S., Kernas, A., & Borovyk, M. (2024). Sports Pedagogy: Readiness of Cadets to Apply Physical Action in Different Conditions of Service Activity. *RREM*, *16* (2), 336-355. https://doi.org/10.18662/rrem/16.2/860 [Romania].

17. Khatsaiuk, O., Medvid, M., Maksymchuk, B., Kurok, O., Dziuba, P., Tyurina, V., Chervonyi, P., Yevdokimova, O., Levko, M., Demchenko, I., Maliar, N., Maliar, E., & Maksymchuk, I. (2021). Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training. *RREM*, 13 (2), 457-475. https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431%20%20 [Romania].

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.02(187).17
УДК 355.159.91

Зімніков О. О.,
викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків)
https://orcid.org/0000-0001-5015-5455

РІВЕНЬ СТРЕСУ ТА ЙОГО ОЗНАКИ У КУРСАНТІВ ТА ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ НАВЧАЛЬНО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено рівень стресу та особливості прояву його ознак у курсантів та офіцерів у процесі виконання завдань навчально-бойової діяльності в умовах воєнного стану. Дослідження проводилося у 2023-2024 рр. на базі Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». У дослідженні взяли участь: 276 курсантів 1-4-го років навчання; 71 слухач магістерського рівня освіти; 103 офіцери інституту. Методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел, методи психодіагностики, методи математичної статистики. Рівень стресу та його ознаки визначалися за тестом В. Ю. Щербатих. Виявлено, що після виконання завдань навчально-бойової діяльності в умовах воєнного стану в офіцерів, порівняно зі слухачами і курсантами, рівень прояву усіх симптомів стресу та рівень стресу є значно вищий. Наприкінці дослідження у офіцерів усіх вікових груп рівень стресу є вищий ніж у інших групах, із статистично значущою вірогідністю (p≤0,001) та оцінюється як виражений стрес (у інших групах – помірний стрес). Констатовано, що у офіцерів різних вікових груп суттєвих розбіжностей у рівнях прояву ознак стресу не виявлено, що свідчить про однаково негативний вплив стресу на військовослужбовців різного віку. Основним показником негативного впливу стрес-чинників виступає саме тривалість перебування у стресогенних умовах. Проведене дослідження свідчить про нагальну потребу у формуванні стресостійкості курсантів під час навчання для забезпечення ефективності їх навчальної діяльності в умовах воєнного стану та подальшої бойової діяльності, а також у формуванні навичок застосування доступних засобів у профілактиці стресових явищ у процесі навчально-бойової діяльності.

Ключові слова: *стрес, курсанти, офіцери, ознаки стресу.*

Zimnikov O. O. Stress level and its signs in cadets and officers in the process of training and combat activity under martial law. *Stress is a physiological state characterized by the human body's reaction to prolonged negative events, namely: dangers, excessive mental and emotional stress, grief, obligations placed on a person, making important decisions that occur at a rapid pace, and often a combination of several negative events occurring simultaneously. The article investigates the level of stress and the features of its symptoms in cadets and officers in the process of training and combat activity under martial law. The study was conducted in 2023-2024 at the Military Institute of Tank Troops of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute».* The study was attended by: 276 cadets of the 1st-4th years of study; 71 listeners of the master's level of education; 103 officers of the institute. Research methods: analysis and generalization of literary sources, psychodiagnostic